

LINGÜÍSTICA I ETNOLOGIA PRIMITIVA A CATALUNYA

Són freqüents els casos de col·laboració mútua entre la filologia i l'etnologia primitiva. Per a l'explicació dels sediments lingüístics de totes les llengües que tenen una llarga història i que han absorbit restes de llengües anteriors desaparegudes, és de la més gran utilitat tenir fixat el quadre de l'evolució de l'etnologia del país en què s'han produït els fenòmens lingüístics, com ho és per a l'explicació dels parentius i de l'evolució dels pobles primitius comptar amb la discriminació dels al·lusions que han pogut aportar en les llengües històriques.

Evidentment, cal procedir sempre amb la major prudència i no arriscar-se a explicacions arbitràries, però sempre serà útil de confrontar els resultats obtinguts independentment i intentar posar-los d'acord.

Per a Catalunya el marc de l'evolució etnològica primitiva ofereix, sens dubte, possibilitats considerables d'explicació. És per això que voldríem plantejar aquí alguns problemes comuns i sotmetre als nostres filòlegs algunes orientacions que creiem que poden ésser fructíferes.

*
**

Més enllà de la romanització de Catalunya cal tenir present que el nostre país havia travessat diferents etapes etnològiques ¹, que sens dubte es corresponen amb variades etapes lingüístiques.

En els períodes immediatament anteriors, Catalunya degué,

¹ La fonamentació detallada dels nostres resultats en relació amb l'Etnologia de Catalunya i de la Península, vegeu-la en BOSCH, *Etnologia de la Península Ibèrica* (Barcelona, 1932).

en tot o en part, parlar uns dialectes ibèrics, com altres territoris de l'E. d'Espanya i de la vall de l'Ebre. Les inscripcions de tipus ibèric de les monedes autònomes, algunes en pedra, i grafits a la ceràmica indígena del temps de la cultura ibèrica (entre el segle VI i la romanització) ho confirmen. Les llengües ibèriques poden tenir arrels molt profundes a Catalunya, car l'ascendència dels ibers i de les seves cultures se segueix fins a la cultura d'Almeria de l'eneolític (tercer mil·lenari a. de J. C.) La seva extensió en el territori català cal suposar-la sobretot per les comarques meridionals de les riberes de l'Ebre i Tortosa (Ilercavons) i per l'Urgell (Ilergetes), i àdhuc, per la costa, fins a endinsar-se a França, ben lluny a Provença, i al Llenguadoc. L'angle NO. de Catalunya, al N. del Montsec i a partir del Ripollès i del Berguedà, incloent-hi la Cerdanya, no semblaria apropiat per a haver parlat mai dialectes ibèrics, car els seus pobles no sofriren mai la iberització, encara que poguessin haver-ne experimentat influències indirectes; a la zona d'intersecció amb el territori pròpiament ibèric (Garrotxa, Plana de Vic, Bages), aquestes influències pogueren ésser molt sensibles.

En relació amb l'estrat ibèric, cal considerar el de les llengües cèltiques. La seva presència a Catalunya és indubtable, i si, per una part, comprovem l'existència al nostre territori de noms de lloc d'aqueix caràcter (noms en -DUNUM: BISULDUNUM-Besalú, VIODUNUM-Verdú; i en -ACUM: Florejacs, Vulpellac, i Cucullae-Cogul), l'arqueologia ens els explica, demostrant que la més vella invasió cèltica, la del poble i de la cultura de les urnes de 900 a. de J. C., s'estengué àmpliament per gairebé tot el territori català, i se'n salvaren a penes les comarques tarragonines litorals i el Baix Ebre. L'extensió dels moviments cèltics al territori català i la forta influència que la cultura cèltica operà sobre la cultura ibèrica pertot arreu, fa que els noms en -ACUM, que s'han volgut de vegades explicar com de formació més recent, puguin ésser posats en relació versemblantment amb els dits moviments. Per altra part, els elements cèltics nostres semblarien procedir tots d'aquell moment tan antic, puix que al NE. de Catalunya els celtes foren esborrats, a partir del segle VI, pels moviments ibèrics, i nosaltres no sembla que hàgim tingut una segona celtització, com les terres

al N. del Pirineu, que al segle III veieren arribar els volques tectosages, els quals no passaren del Rosselló.

*
* *

Per sota dels estrats lingüístics ibèric i cèltic, poden imaginar-se'n almenys dos, amb certa seguretat, els quals arrencarien d'un temps molt antic, anterior a la penetració dels ibers i que representarien les llengües indígenes pre-eneolítiques.

Un d'ells és el dels pobles que desenvoluparen a Catalunya la cultura de les coves, possibles derivats dels antics capsians del paleolític i íntimament emparentats amb els pobles de la mateixa cultura, del S. de França. Un altre és el grup dels pobles pirinencs, que des de les comarques netament pirinenques s'infiltraren a l'eneolític fins al Pla de Bages, el Montseny i el Maresme, després d'haver dominat a tota la plana de Vic, el Gironès i l'Empordà; com també arribaren molt lluny a França. De la barreja d'aquests dos pobles, predominant l'un o l'altre, segons que el territori en qüestió fos més o menys allunyat de les comarques interiors del Pirineu (Alt Urgell, Vall d'Aran, Pallars), procedeixen les tribus de nom conegut històricament que cal considerar com a no ibèriques: Arenosis-Aranesos, Andosins-Andorrans, possiblement estesos per tot l'Alt Urgell, Bergistans, Ceretans-Cerdans, i els de nom desconegut, del Pallars i Ribagorça, formant el grup dels pobles de tipus predominantment pirinenc; Ausoceretes de la Garrotxa, Ausetans de Vic i Girona, els de menor barreja pirenenca; i, amb forta barreja ibèrica, els Indigetes de l'Empordà, els Laietans del Maresme i del Vallès, els Lacetans del Pla de Bages i la Segarra i els Cossetans del Camp de Tarragona, barreja que devia ésser molt accentuada tan sols en els Cossetans.

D'aquest estrat pre-ibèric, l'element no pirinenc lògicament ha de tenir afinitats lingüístiques amb els pobles de l'altra part del Pirineu, els Sordons de les Alberes i del Rosselló i els Elisics del Narbonès, considerats aquests, amb més o menys fonament, com a pertanyents a la família lígur del S. de França.

L'estrat ètnic pirinenc caldria identificar-lo lingüísticament amb els pobles de parla eusquèrica, de les llengües dels quals

hi ha rastres indubtables a tot el Pirineu català (Llasquarre, Araós). El caràcter dels pobles que parlaven aquestes llengües, sense que això vulgui dir que no puguin tenir totes les influències ibèriques que siguin comprovades, l'hem cregut sempre no ibèric. El veïnatge de pirinencs i almerians (els avantpassats dels ibers) fa possible d'explicar-se la infiltració d'elements lingüístics ibèrics en l'euzkera, i àdhuc, si es comprovés, la seva iberització. Malgrat tot, creiem que l'euzkera resta una llengua no ibèrica i d'un tipus diferent, que degué ésser la pròpia dels pobles pirinencs ¹.

*
* *

Existeix encara un estrat lingüístic més antic a Catalunya ?

Des del punt de vista de l'etnologia primitiva es pot admetre que abans dels pirinencs i dels capsians del neolític hi pogué haver una altra etapa de la població de Catalunya, d'arrels paleolítiques, ja sia al Pirineu (la dels avantpassats dels bascos-pirinencs al paleolític superior), ja en altres comarques de més al Sud: la dels antecessors dels capsians en el paleolític inferior.

Lingüísticament, sembla comprovar-se a les comarques pirinenques l'existència d'un tipus de nom de lloc molt primitiu, monosil·làbic sovint (Ger, All, Ur, etc.), que potser representa un element diferent del basc. Semblaria estar en relació amb el substrat més primitiu, del qual s'han trobat rastres no sols al Pirineu espanyol, sinó a tota la zona cantàbrica, als Alps i al N. d'Itàlia. Hi hauria la possibilitat de posar aquest substrat en relació amb les llengües parlades pels pobles paleolítics d'aquestes regions, que en realitat tenen una cultura molt emparentada, almenys a Espanya, França, i Suïssa (l'anomenada franco-cantàbrica). Si bé és molt probable que en aquest grup de pobles primitius paleolítics hi hagi les arrels dels pirinencs i, per tant

¹ Sobre la naturalesa no ibèrica dels pirinencs-bascos, vegeu la nostra *Etnologia de la Península Ibèrica*, on es resumeixen i citen els nostres treballs anteriors; i sobre el caràcter no probatori dels elements ibèrics que puguin comprovar-se dintre de l'euzkera per a fixar el caràcter ibèric d'aquest i del poble, vegeu la nostra polèmica amb HUG SCHUCHARDT, citada també a l'*Etnologia*.

dels bascos, aquests poden haver cristal·litzat en el grup pirinenc, després del paleolític, i perdudes les seves afinitats amb els de les altres comarques relacionades amb el seu territori al paleolític, i, per tant, l'euzkera primitiu podria haver-se format també aleshores i representar una etapa lingüística posterior al substrat esmentat, que a Catalunya representarien els noms de lloc a què ens referim.

*
* *

No ens correspon a nosaltres de fer l'estudi del que dintre del català representa una supervivència dels diferents estrats lingüístics primitius. Creiem, però, que seria de la major importància arribar a classificar el que pugui atribuir-se als uns o al altres, i que en relació amb els resultats que s'obtinguessin caldria revisar especialment tota la nostra toponímia.

El dia que coneguem bé el que resta dintre del català de les llengües primitives de Catalunya, ens podrem explicar segurament moltes coses obscures de la gestació de la nostra llengua.

Una d'elles serà per què el català es formà en relació amb les varietats de la llengua d'oc. Els elements ètnics de tipus no ibèric de la Catalunya vella forçosament ressorgiren o el seu heretatge pesà considerablement en els segles de l'alta Edat Mitjana, en el temps de la gestació del llenguatge, quan, desfeita la unitat romana, els nostres comtats pirinencs restaren aïllats de les antigues terres ibèriques dominades pels sarraïns i en íntima connexió amb els països d'oc, feudataris dels francs. Les primitives afinitats pre-romanes matisaren la descomposició del llatí a part del procés que formà les altres llengües romàniques peninsulars, i, a més, degué tenir-hi considerable influència la possible supervivència, en les comarques pirinenques més interiors, on potser el llatí a penes si havia penetrat o almenys ho havia fet molt superficialment, de restes de les llengües primitives.

I no sols la supervivència lingüística pre-romana degué ésser activa en l'aspecte lexical. En la fonètica dels dialectes catalans és, sens dubte, possible de trobar una causa de diferenciació que s'enllaci amb aquells estrats primitius. La fonètica de

la Catalunya nova, més emparentada amb la fonètica aragonesa i valenciana, té potser la seva explicació en el caràcter ibèric dels seus territoris a l'època pre-romana, així com les diferències fonètiques, dintre del català occidental entre les terres de l'Urgell i les del N. del Montsec, poden obeir també a la diferència de la base ibèrica ilergeta respecte de les comarques del Pallars i Ribagorça, on els ibers segurament mai no penetraren.

Encara, certes fronteres dialectals que coincideixen més o menys amb les antigues delimitacions de les tribus primitives, poden tenir semblant explicació. Pensem en el límit del català oriental, coincident amb les fronteres dels ilerjavons i dels cossetans i en les infiltracions de fenòmens d'una o altra varietat del català al llarg d'aquella frontera, com és el cas de les comarques del Priorat, situades entre els ilerjavons, els ilergetes ibèrics i els cossetans, que representen una barreja d'ibers i de capsians.

P. BOSCH I GIMPERA